

BOTANICUM

KASVITIETEEN TIEDOTUSLEHTI • 2/2022 • 29.4.2022

Helsingin yliopiston Luonnontieteellisen keskuksen Luomuksen kasvitieteen yksikkö
sekä Viikin kasvibiologia

Vastaava päätoimittaja Marko Hyvärinen (@helsinki.fi), toimittaja Leena Helynranta (@helsinki.fi)

LUOMUS

LUONNONTIETEELLINEN KESKUSMUSEO

Vierailijoita

- 3.–4.3. **Lennart Stenberg** (Tukholma) ja **Matti Leikkinen** (Salo), Norbottenin *Ranunculus auricomus* ja *Huperzia*. Yhteyshenkiö Pertti Uotila.
- 21.–22.4. **Dana Krasnopolska**, Latvia, Daugavpils University. *Taxonomy of Hieracium in Latvia*. Yhteyshenkilö Alexander Sennikov.

Matkoilla

- 21.–24.4. **Niko Johansson**, Konneveden biologinen asema, sienisystematiikan ja -ekologian mikroskopiатыöpaja.
- 29.4.–5.5. **Jouko Rikkinen**, Saksa, Georg-August-Universität Göttingen ja Ludwig-Maximilians-Universität München, tutkimusyhteistyötä ja vierailuesitelmiä. www.sysbot.bio.lmu.de/seminars/index.html

04.05.2022 um 4:15 Uhr und Präsenz: [Prof. Dr. Jouko Rikkinen](http://www.sysbot.bio.lmu.de/seminars/index.html), Finnish Museum of Natural History Luomos, Finland.

Diversity and evolutionary ecology of fungus-growing termites and their fungal symbionts

Many insects establish obligate symbioses with prokaryotic and/or eukaryotic microorganisms. The gut symbionts of termites including both bacteria and protists which allow these insects to feed on dead wood and plant litter. Higher termites (Macrotermitinae, Blattodea) have evolved an additional symbiosis with filamentous fungi. Their fungal symbionts belong to the genus *Termitomyces* (Lyophyllaceae, Basidiomycota), which only includes obligately termite-symbiotic species. The fungal mycelia are cultivated in sponge-like combs built from termite-digested plant matter in the underground galleries of termite nests. Fungus-growing actively regulate the microclimate of the fungal galleries in order to maintain favorable conditions for fungal growth. The insects collect plant matter from around the nest and deposit it into fungus combs in the form of partly indigested fecal material. Fungal symbionts degrade lignocellulose of harvested

plant material and the gained energy is utilized by the whole symbiotic consortium. In addition, fungus combs allocate nitrogen to fungal nodules which are then specifically supplied to support egg production and larval growth. While recent studies on termite symbioses have shed light to some aspects of these complex biological systems, many fascinating topics remain poorly understood and await further research.

Host: Prof. Dr. Silke Werth

Väitös

Aku Korhonen väitteli 30.3. Helsingin yliopiston bio- ja ympäristötieteellisessä tiedekunnassa kaupunkimetsien lahoppuarvoista ja käävistä. Väitöskirjansa Aku teki pääosin Luonnonvarakeskuksessa (Luke), mutta osin myös Luomuksessa kasvimuseolla. Aku teki myös gradunsa käävistä Luomuksessa. *Deadwood and wood-inhabiting fungi in urban forests – Biodiversity conservation potential in cities*. 44 s. + liitteet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7876-3>

Aku

Saatu apuraha

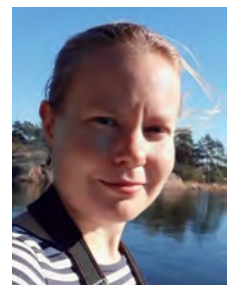
Niko Johansson, Emil Aaltosen Säätiön nuoren tutkijan apuraha kolmannelle vuodelle. Nikon väitöskirjatutkimuksen (Jäkälien sieni- ja leväosakkaiden leviäminen ja kohtaaminen uudella kasvupaikalla) rahoitus on turvattu nyt loppuvuoteen 2023 asti.

Henkilöstöuutisia

Marijke Iso-Kokkila sieni- ja sammaltiimissä tutkimusavustajana 1.4.–31.12. Leena Myllyksen johtamassa Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa (Jäkälöityneiden sienten lajiutuminen – lisääntymistekijöiden ja kasvupaikkavaatimusten välinen vuorovaikutus). Marijke työskentelee enimmäkseen Pohjoisen Rautatiekadun DNA-laboratoriossa, mutta käy myös välillä kasvimuseolla digitoimassa näytteitä. Hankkeessa aiemmin työskennellyt **Emelie Winquist** siirtyy väitöskirjatyöntekijäksi Huippuvuorille.

Marijke

Eeva

Eeva Vakkari sieni- ja sammaltiimissä 2.–31.5. Leena Myllyksen tutkimusryhmässä. Eevan tehtävänä on selvittää *Micarea*-suvun genomisekvensointia Suomen Akatemian tutkimushankkeessa.

Hanna Seppälä sien- ja sammaltiimissä työharjoittelijana 2.5.–31.7. (Helsingin yliopiston molekyylibiotieteiden kandiohjelma). Hannan tehtäviin kuuluvat DNA-laboratoriotyöt, herbaariotyöskentely ja kansainvälisen konferenssin avustaminen.

Thomas Centore kasvitiimissä kieliharjoittelijana 4.–25.5. Thomasin äidinkieli on italia.

Hanna

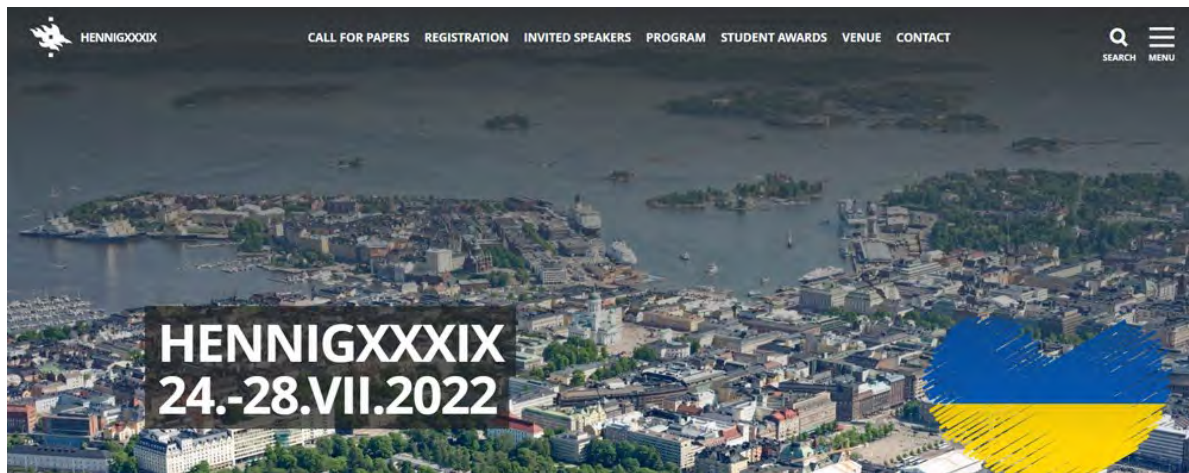
Thomas

Luomuksen tutkimusohjelmat järjestäytyivät / Research programmes have started

All three research programmes of Luomus have had their first meetings to choose the chair and to discuss about the wishes for the programme and the next steps. **Earth, Life and Times** (EARLS) met in Kumpula and chose **Markku Oinonen** as the chair. **Biodiversity, Biogeography and Conservation** (BBC) met in Kaisaniemi and selected **Jouko Rikkinen** as the chair. **Systematics and Evolution** had its meeting in Pohjoinen Rautatiekatu. **Péter Poczai** starts as the chair of this research programme. — *Eeva-Maria Tidenberg, Luomuksen tutkimusohjelmien koordinaattori*

HennigXXXIX Helsingissä 24.–28. heinäkuuta

The annual meeting of the **Willi Hennig Society** will take place in Helsinki, Finland, July 24–28th (immediately after the large entomological congress ICE, ice2020helsinki.fi). The registration is now open (helsinki.fi/hennigxxxix) with more info about the upcoming meeting. Our lineup of invited speakers should be relevant to anyone interested in phylogenetics. Welcome to Helsinki in July. — *Jaakko Hyvönen, professori, sien- ja sammaltiimi*

Uusia julkaisuja

- Arora, H., Sharma, A., **Poczai**, P., Sharma, S., Haron, F.F., Gafur, A. & Sayyed, R.Z. 2022: Plant-Derived Protectants in Combating Soil-Borne Fungal Infections in Tomato and Chilli. — *Journal of Fungi* 8(2): 213. doi.org/10.3390/jof8020213
- Biniaz, Y., Tahmasebi, A., Afsharifar, A., Tahmasebi, A. & **Poczai**, P. 2022: Meta-Analysis of Common and Differential Transcriptomic Responses to Biotic and Abiotic Stresses in *Arabidopsis thaliana*. — *Plants* 11(4): 502. doi.org/10.3390/plants11040502
- Chatelain, C., **Uotila**, P., Benhouhou, S., Mombrial, F., Mesbah, M., Baa, S. & Benghanem, A.N. 2022: *Chenopodium hoggarensis* (Amaranthaceae), a new species from Algeria and Chad. — *Willdenowia* 52(1): 75–81. doi.org/10.3372/wi.52.52104
- Enroth**, J., Olsson, S., Huttunen, S. & Quandt, D. 2022: *Neckera*, *Forsstroemia* and *Alleniella* (Neckeraceae, Bryophyta) redefined based on phylogenetic analyses. — *The Bryologist* 125: 311–327.
- Güzel, M.E., Kilian, N., **Sennikov**, A.N., Coşkunçelebi, K., Makbul, S. & Gültepe, M. 2022: *Caucasoseris*, a new genus of subtribe *Chondrillinae* (Asteraceae: *Cichorieae*) for the enigmatic *Prenanthes abietina*. — *Willdenowia* 52(1): 103–115. <https://doi.org/10.3372/wi.52.52107>
- Kianersi, F., Amin Azarm, D., Pour-Aboughadareh, A. & **Poczai**, P. 2022: Change in Secondary Metabolites and Expression Pattern of Key Rosmarinic Acid Related Genes in Iranian Lemon Balm (*Melissa officinalis* L.) Ecotypes Using Methyl Jasmonate Treatments. — *Molecules* 27(5): 1715. doi.org/10.3390/molecules27051715
- Lomonosova M.N. & **Uotila** P. 2022: *Chenopodium pamiricum* (Amaranthaceae) and allied species in Asia: the prolonged misapplication of names. — *Annales Botanici Fennici* 59: 81–98.
- Pykälä, J., **Velmala**, S., **Ahti**, T. & **Myllys**, L. 2022: Jäkälät (ml. likenikoliset sienet). — *Julkaisussa: Suomen Lajitietokeskus 2022: Lajiluettelo 2021*. Suomen Lajitietokeskus, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- van Rooy, J., Bell, N., Hedderson, T., **Flores**, J. & **Hyvönen**, J. 2022: *Notoligotrichum* synonymised with *Atrichopsis* (Polytrichaceae, Bryophyta), with two new species from South Africa. — *Taxon*. 71(1): 11–24. <https://doi.org/10.1002/tax.12642>
- Rosti**, H., Heiskanen, J., Bearder, S., Pellikka, P. & **Rikkinen**, J. 2022: Distribution, population density and behavior of Taita Dwarf Galago. — *American journal of biological anthropology* 177(S73): 155–155.

- Rosti, H., Heiskanen, J., Loehr, J., Pihlström, H., Bearder, S., Mwangala L., Maghenda M., Pellikka, P. & Rikkinen, J.** 2022: Habitat preferences, estimated abundance and behavior of tree hyrax (*Dendrohyrax* sp.) in fragmented montane forests of Taita Hills, Kenya. — *Scientific Reports* 12, 6331. doi.org/10.1038/s41598-022-10235-7
- Schmidt, A.R., Steuernagel, L., Behling, H., Seyfullah, L.J., Beimforde, C., Sadowski, E.-M., **Rikkinen, J. & Kaasalainen, U.** 2022: Fossil evidence of lichen grazing from Paleogene amber. — *Review of Paleobotany and Palynology*. doi.org/10.1016/j.revpalbo.2022.104664
- Sennikov, A.N. & Lazkov, G.A.** 2022: The first checklist of alien vascular plants of Kyrgyzstan, with new records and critical evaluation of earlier data. *Contribution 2*. — *Biodiversity Data Journal* 10: e80804 [1–56]. doi.org/10.3897/BDJ.10.e80804
- Sønstebø, J.H., Trucchi, E., Nordén, J., Skrede, I., **Miettinen, O., Haridas, S., Pangilinan, J., Grigoriev, I.V., Martin, F., Kausarud, H. & Maurice, S.** 2022: Population genomics of a forest fungus reveals high gene flow and climate adaptation signatures. — *Molecular Ecology* 31(7): 1963–1979. doi.org/10.1111/mec.16369
- Uotila, P.** 2022: New combinations and notes on *Oxybasis* (*Amaranthaceae*) from southern South America. — *Candollea* 77: 9–16. dx.doi.org/10.15553/c2022v771a2
- Vesala, R., Rikkinen, A., Pellikka, P., Rikkinen, J. & Arppe, L.** 2022: You eat what you find – Local patterns in vegetation structure control diets of African fungus-growing termites. — *Ecology and Evolution*, 12, e8566. doi.org/10.1002/ece3.8566
- Weber, L.M., **Kantelinen, A. & Myllys, L.** 2022: *Arthonia ligniariella* new to Finland. — *Graphis scripta* 34(1): 7–11.

Luomus-seminaari kevätkaudella 2022

Esitykset järjestetään **keskiviikkoisin verkossa Zoomin välityksellä**. Järjestäjinä toimivat sieni-sammaltiimin koordinaattori **Sanna Laaka-Lindberg** ja kasvitiimin intendentti **Péter Poczai**. Luomuslaisille lähetetään sähköpostissa linkki esitysten seuraamiseen edellisenä päivänä. Linkki löytyy myös Twitter-palvelusta <https://twitter.com/ppoczai>

- 4.5. **Amie Sankoh**: Hormones and plasmodesmata for communication in plants. Donald Danforth Plant Science Center
- 11.5. **Cory Dunn**: About mitochondrial DNA evolution. Institute of Biotechnology, University of Helsinki
- 18.5. **Nadir Alvarez**: How museomics has shed light on evolutionary processes at multiple temporal and spatial scales. Geneva Natural History Museum
- 25.5. **Meagan Oldfather**: Range dynamics of alpine plants with changing climate. CU Boulder/ Niwot Ridge LTER
- 1.6. **Eniko Kubinyi**: Cognitive ageing in dogs (tentative). ELTE Eotvos Lorand University, Budapest
- 8.6. **Tiina Särkinen, Edeline Gagnon & Rebecca Hilgenhof**: Morphological trait evolution in the large genus *Solanum*. Royal Botanic Garden Edinburgh, Scotland
- 15.6. **Sophie Steinhagen**: Seaweed aquaculture of sea lettuce: towards a more sustainable future. University of Gothenburg

Biologian olympiavalmennusta jälleen

Biologian olympiavalmennuksen toinen kierros järjestettiin Luomuksessa ja Viikissä 4.–8.4. Yhdeksän motivoitunutta lukiolaista ympäri Suomen saapui tutustumaan käytännön kasvi- ja eläintieteeseen. Maanantai ja tiistai vietettiin Kaisaniemessä **Niko Johanssonin** opetuksessa harjoittelemassa määrityskaavojen käyttöä, ekologiaa, evoluutiobiologiaa, kasvianatomiaa, mikroskopiaa sekä tutustumassa puutarhan kokoelmiin kasvisystematiikan näkökulmasta. Keskiviikkona ja torstaina harjoiteltiin eläintiedettä **Lea Heikkisen** opastuksessa Viikissä käytännön eläindissektioiden parissa. Perjantaina tutustuttiin Luonnontieteelliseen museoon ja pidettiin loppuentti. Loppuentin

perusteella valittiin nelihenkinen joukkue edustamaan Suomea kansainvälisiin biologian olympialaisiin Armenian Jerevaniin 10.–18. heinäkuuta: **Emilia Jaakkola** Turun suomalaisen yhteiskoulun lukiosta, **Jenni Ruokolainen** Polvijärven lukiosta, **Antti Karonen** Mikkelin lukiosta ja **Nina Seppälä** Porin lukiosta. Joukkuetta johtaa Niko Johansson Luomukselta / Helsingin yliopistosta, ja lisäksi huoltojoukkueen jäseninä ovat **Tuomas Aivelo** Helsingin yliopistosta ja **Lassi Suominen** Salon lukiosta. Seuraa Suomen joukkueen seikkailuja [sosiaalisessa mediassa](#) pitkin kevättä ja kesää ja kisatuloksia Botanicumista syksyllä.

— *Niko Johansson, biologian olympiavalmentaja*

◀ Herbaarionäytteitä oli odotettua vaikeampi käyttää määrityskaavan läpi, mutta lopulta nimiäkin löytyi.

▶ Pienen pohdinnan jälkeen paksutorvijäkälä, *Cladonia turgida*, sai oikean nimen. Kuvat N. Johansson

Kumpulan puutarha avautui kesäkauteen

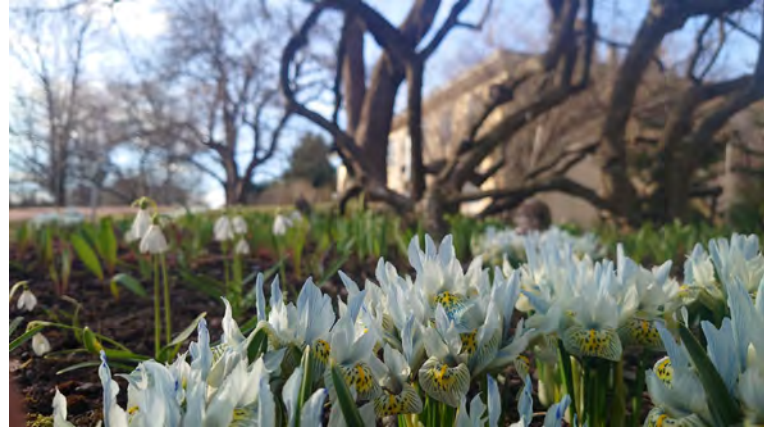
Kumpulan kasvitieteellinen puutarha on avautunut uuteen kesäkauteen! Tee kasviretki maailman ympäri, ihmettele rohto- ja kyökkikasveja sekä ihastu kulttuurikasveihin. Puutarhassa palvelee myös ihana Kesäkahvila Kumpu. Kumpulan puutarha on nyt ensimmäistä vuotta Museokorttikohde.

- la 30.4. klo 11–18
- su 1.5. **Lasten Vappushokkelo** klo 10–17, puutarha avoinna klo 18 asti
- ma 2.5. suljettu

Puutarha ja kahvila ovat avoinna 3.5. lähtien syyskuun loppuun tiistaista sunnuntaihin (suljettu maanantaisin) klo 11–18. Uloskäynti puutarhan pyöröportista klo 20 saakka. Tervetuloa päiväretkelle!

Luonnontieteellisen museon kahvilassa ►

Esiintymisiä

Kuva @kahvilakumpu

Pehkonen, Pertti: *Keidas keskellä Helsinkiä ei nuku koskaan – talvella itää jo uusi kesä.* Lehtihaastattelu, Museo 1/2022 ja [Museot.fi](https://www.museot.fi) 11.3.

Haastattelussa sanotaan, että juuri ennen sitä ”ylipuutarhuri Pertti Pehkonen on vienyt Kumpulan kasvihuoneelle **idänmasmalon** siemeniä”. Teksti jatkuu ”*Vaatimattoman näköinen keltakukkainen kasvi on nykyään erittäin uhanalainen. Yksi esiintymä on hätää kärsimässä Itä-Helsingissä. Esiintymä yritetään siirtää Raide-Jokerin varikolle, sillä kasvi viihtyy ratapihoilla. Siksi siemeniä kerätään talteen. Ne on tarkoitus kylmäsäilyttää ja idättää talven aikana.*”

▼ Joinakin vuosina idänmasmalo (*Anthyllis vulneraria* subsp. *polyphylla*) on kukkinut näyttävän runsaana Helsingin Myllypurossa. Tällä paikalla kasvi on tulokas todennäköisesti 1910-luvun linnoitustöiden peruina. Alkuperäisenä se on Suomessa hyvin harvinainen ja uhanalainen. Kuva LH 28.6.2008.

▲ 105 kpl idänmasmalaita kasvatuksessa 18.3.2022. Kuva P. Pehkonen

Botanicum 3/2022 ilmestyy 17.6., aineisto toimitukseen 15.6. mennessä

Eikä tässä vielä kaikki, seuraavalta sivulta alkaa jatkokertomus Kasvimuseon Lounais-Aasian tutkimusmatkasta

Matkareitti Aasiassa; menomatka vihreällä, siihen paluumatkalla tehdyt poikkeamat punaisella.

PERTTI UOTILA

50 vuotta kasvimuseon tutkimusmatkasta lounaiseen Aasiaan

SAATTEEKSI & OSA 1. SAKSASTA BALKANIN LÄPI TURKKIIN

Melko tasan 50 vuotta sitten, maaliskuun 26 päivänä 1972, apulaiskonservaattori Mauri Korhonen ajoi isoilla kattolaatikoilla varustetun kymmenen hengen Land-Roverin autolautta Finlandian uumeniin. Kydissä istuivat lisäksi kasvimuseon putkilokasviosaston kustos Ilkka Kukkonen ja Pertti Uotila, silloin putkilokasviosaston amanuenssi ja Suomen Akatemian tutkimusassistentti. Puolen vuoden mittainen tutkimus- ja näyttöidenkeruumatka Turkkiin, Iraniin, Afganistaniin, Pakistaniin ja Intiaan alkoi.

Matkasta oli päätetty puolitoista vuotta aikaisemmin ja siihen oli valmistauduttu huolella muun muassa rahoitusta hakemalla. Monista lähteistä saatiin kasaan riittävä summa Land Roverin ja muiden välttämättömien tarvikkeiden ostoon sekä matkan ajan kaikkien kulujen (ruoka, majoitus, polttoaineet, ynnä muuta) kattami-

seen. Työnantajat maksoivat matka-ajalta palkkamme. Reissussa kerättiin kaikkiaan noin 11 000 näytettä. Keruupaikkoja oli 362; jonkin verran yksittäisiä näytteitä kertyi niiden ulkopuoltakin. Kinoa otettiin yli 3 000, pääasiassa mustavalkoisia 4 × 4 cm rullafilmiä sekä 9 × 12 cm laakafilmiä noin 2 000 ja filmiäkin kuvattiin

muutamia tunteja. Keruupaikkaluettelo julkaistiin pian matkan jälkeen (Kukkonen & Uotila 1976).

Alkuperäinen suunnitelma oli ajaa Neuvostoliiton läpi Kaukasukselle ja sieltä Iraniin, josta Afganistanin ja Pakistanin läpi Intiaan ja aina Nepaliin asti. Paluumatka olisi tehty samaa reittiä Iraniin asti, josta Turkin läpi Balkanin kautta kotiin. Vain pari viikkoa ennen matkan alkua Neuvostoliiton läpi ajo arvioitiin liian epävarmaksi ja menomatka päätettiin tehdä Saksan, Itävallan, Balkanin ja Turkin kautta niin kuin paluukin. Myös Nepalista luovuttiin.

Kukkonen, I. & Uotila, P. 1976: Finnish botanical expedition to West-Central Asia in 1972. Helsingin yliopiston kasvimuseon monisteita 7: 1–21.

Matkan päivärutiini pysyi samantyyppisenä koko ajan: yksi ajoi, toinen istui vieressä 'kartturina', kolmas takapenkillä edessään pöytä, jolla kirjoituskone. Roolit vaihtuivat päivittäin; Mauri kuitenkin yleensä ajoi pahimmat liikennekaakokset (Istanbul, Teheran). Lähes koko ajon ajan kirjoituskoneella naputettiin matkapäiväkirjaa, kuvaluottoja, rahankäyttökirjanpitoa, kirjeitä, ynnä muuta. Päiväkirja kirjoitettiin kolmena kopiona, joista yksi lähetettiin matkan varrelta kirjeissä kotimaan yhteyshenkilönä toimineelle Marja Uotilalle, toinen näytepaketeissa lähetystöistä tai lentorahtina, kolmas kulki mukana koko matkan.

Alkuaikojen sanomalehtikirjoittelujen ja parin pikku artikkelin jälkeen matkamme vaiheista ei ole juuri kirjoitettu ennen muisteluja Mauri Korhosen 90-vuotisujuhlalehdessä ja pätkää nuorten tietokirjassa (Uotila 2017, da Cruz & Haikari 2020). Tarkoitukseni on tässä ja seuraavissa Botanicumin numeroissa julkaista matkapäiväkirjasta poimintoja, ei niinkään kasvilöydöistä kuin yleisestä matkan kulusta, sattumuksista ja asioista, jotka ovat muuttuneet, usein paljonkin – 50 vuotta on pitkä aika. Tämän mahdollistaa paikoin heikkolaatuisen, tärisevässä / hyppivässä autossa osin kahden kalkeeripaperin läpi kirjoitetun päiväkirjan muuntaminen Sampsa

Uotila, P. 2017, Maurin kanssa Idän Silkkitiellä. Sienilehti 69(3): 9–14.

da Cruz, C. & Haikari, J. 2020, Suomalaiset tutkimusmatkalijat. Kustantamo S & S. Helsinki.

Lommin avustuksella tekstitiedostoksi 2020–2021 ja sen jälkeen tiedoston siivoamiseen käyttämäni koronakuukaudet. Tekstiä täydennetään matkalla otetuilla kuvilla.

Päiväkirjaotteita on hieman tiivistetty ja stilisoitu, pikku virheitä on korjailtu ja hakasuluissa tekstiin on lisätty joitain selityksiä ja mainitut rahasummat nykyeuroiksi muunnettuna. Otteiden kirjoittaja on merkitty nimikirjainlyhenteillä (IK, MK, PU).

OSA 1. SAKSASTA BALKANIN LÄPI TURKKIIN

28.3. saavuttiin illansuussa

Travemündeen. Lifterikin oli heti tarjolla: kuultuaan minne olemme menossa, tullimies kyseli, etteikö pääsisi mukaan. Saksan läpi ajettiin moottoriteitä koko yö ja ensimmäistä kertaa yövyttiin vasta Itävallan Salzburgissa.

29.3. Itävallan Villachissa syötiin ja pimeässä ajettiin Klagenfurtiin

Autostamme löytyi juuri ja juuri paikka meille kolmelle. MK.

Itävallan Alpeilla oli vielä runsaasti lunta. Obertauern, 1 500 m, 30.3. MK

ja sieltä 1 000 m korkeuteen jyrkkää, mutta hyvää tietä. Siellä oli tulli, joka rajan kummallakin puolella suhtautui meihin sangen yllölkäisesti. Rajalla oli 1 km tunneli. Tie myös alaspäin, Jugoslaviaan, oli mainio. Yövyimme ensimmäisessä kylässä, johon tultiin kello 20.30. Gasthaus oli viehättävä, huone vintissä ja näpsäkkä tyttö toi meille pari pivoa. Paikan nimi oli Podljubelj. Suosittelen.

30.3. aamulla noustiin virkeinä.

Vaikuttava kokemus heti ulosmentyäni oli pieni koulutyttö ja töihin lähtevä mies, jotka toivottivat hyvää huomenta. Kanat juoksivat pihalla ja pilven harmaus hymyili. Vuorenhuiput olivat pilvessä. Yöllä vähän satoi. Kävimme kylän keskellä olevalla kukkakedolla. Se oli hieno, vaikka viileydestä ja aamusta johtuen krookukset eivät oikein olleet avonaisia. Krookuksia (sinisiä ja valkoisia) oli runsaasti ja niiden seassa *Primula vulgarista*, *Viola* ja melkoisesti sammalta (*Thuidium* ja *Plagiomnium*). *Populuksen* rungolta löytyi jo *Lecanoraakin*. Keruupaikka 7.

Pivkassa sitten kävimme syömässä. Paikka oli pahainen kuorma-autokuskien ravintola,

jonka WC haisi puhkuruostuneelle pisuaarille. Mutta ruoka oli runsas ja maittava, Schnitzel-lihalevy lautasen kokoinen ja vihannessekoitus hyvänmakuinen. Ainaakaan tätä kirjoittaessani illalla ei vatsavaivoja ole tullut. Koko lysti pivoineen maksoi 67.60 dinaria! [n. 22 €]

Pivkasta etelään oli tien varressa harvahkomännikköinen karstirinne. *Pinus halepensis* oli vallitseva, joukossa oli kuitenkin runsaasti *P. sylvestristä*. Kuloutuneen kenttäkerroksen aukkokohtissa väriläikkiä muodostivat *Viola* ja *Pulsatilla (nigricans)*. Keruupaikka 9. Runsaan 400 m korkeudesta lähtien männiköt alkoivat vähe-

Jugoslavian rannikon valtatiellä kaikilla kulkijoilla ei ollut kiirettä. Meilläkin ajo pohjoiskulmasta etelään Titogradiin [Podgorica] kesti kolme päivää. Rijeka 31.3. PU

tä ja vallitsevaksi metsäksi tuli tammimetsä. Lehtimetsä tuli pian yksinomaiseksi ja ryteikköiseksi, paikoin kuitenkin oli erittäin kaunista karstipogرافiaa, jolla puu- ja pensaskasvillisuus oli laikuitaista ja heikkoa. Kaiken kokoisia dolineja oli runsaasti, paikoin ne olivat yhtyneet pieniksi uvaloiksi tai muodostivat kumpuilevia niittyjä, joilla dolinien yleensä pyöreät pohjat olivat viljeltyjä ja pohjan kivet kasattu reunoille matalaksi, pystyksi aidaksi, jonka yläpuolelta kohosivat vinot rinteet. Peltotilkut olivat paljaina; eräässä paikassa istutettiin perunaa.

2.4. Saavuimme – valoisaan aikaan – Titogradiin [Podgorica], mistä hotelli Crna Gora löytyi helposti. Huone luvattiin runsaalla 120 dinarilla [n. 38 €] ja auton sai

***Primula vulgaris* oli ensimmäisiä Jugoslaviassa vastaan tulleita kevät-kukkijoita. Illiriska Bistrica, 400 m, 31.3. PU.**

viedä yöksi hotellin lukittavalle pihalle. Totta kai otimme sen, vaikka eräs mies varotti; hotellin parkkipaikalla hän sitten yritti kovasti myydä meille omaa privatimajataloaan. Hotellin portieri oli niin Charles de Gaullen näköinen, ettei juuri erottaisi, jollei tietäisi Ranskan de Gaullen olevan turpeen alla.

Hotellin kantajat olivat mukavia ja avuliaita. Huone oli iso, mutta tavallaan liikuttava. Kannettuaan laukkumme ylös portieri kokeili hanat. Punainen toimi hyvin,

Titogradista lähdettiin 3.4. Moracjoen kanjonin kautta ylittämään Balkanin niemimaata. Kevätrikkasveja kerättiin kanjonitienkin varresta. Mutta matkaan tuli ongelmia. 3.4. PU.

hymy oli leveä. Mutta sininen oli ummessa ja hän väänsi sen kiinni vähin äänin. Pistorasiasta ei tuntunut tulevan lainkaan virtaa. Ja verhotanko saattaa tipahtaa koska vain. Vaan kuitenkin, mikä entinen hallintopalatsi tai ruhtinaanasunto hotellimme lieneekin, se on mahtavampi kuin rannikon turistimajatalot. (PU)

3.4. Kolašinista oli tarkoituksellamme jatkaa kohti Zakradin solaa. Sillalla juuri ennen kaupunkia olivat kuitenkin miliisi ja rokotusviranomaiset meitä vastassa ja estivät pääsyn kaupunkiin ja tälle tielle. [Kosovossa oli tuolloin isorokkoepidemia, joka oli viimeinen, mikä rokolla on todettu Euroopassa.] Lähdimme kiertotietä kohti Pečija [Peja]. Ivangradissa [nykyään Berane] tie kuitenkin

Kukkivat hedelmätarhat olivat näyttävimmillään Jugoslavian Makedoniassa. Titov Veles [Veles] 4.4. PU.

kääntyi kohti Andrijevicaa, josta ilmeisestikin se jatkui kohti Zakradia. Vaan Andrijevicassa tie nousikin taas pystyyn. Kaupungissa tuli vastaan jo aikaisemmin tapaamamme saksalainen Volkkari ja muuan englantilainen auto, jotka olivat palaamassa Zakradista päin. Sinne ei isorokon vuoksi päästetä. Niinpä palasimme Ivangradiin. Siellä iskeydyimme jututtamaan paikallisia nuoria miehiä ja kyselemään tietä Skopjeen. Neuvo tuntui olevan Rozaje – Priština – Skopje. Paikalle tuli myös hollantilainen auto, joka harkitsi samaa reittiä kuin mekin. 100 % vaihtoehto olisi pyrkä suoraa E5:lle. Prištinan kautta oleva on vain 90 %, mutta sinne lähdettiin. (IK)

6.4. Kreikassa Asprovállan campingilla. Jo monena aamuna olimme puhuneet siitä, että emme käytä lyhyen päivän valoisaa aikaa tehokkaasti, koska nukumme liian pitkään. Täällä campingilla asia tuli taas puheeksi, kun olimme istuneet autossa pitkän tovin poltellen kattovaloa. Yksi vakava unohdus on paljastunut: herätyskello puuttuu. Ilkka kyllä ilmoitti

Lentokonebensiinillä toimiva lämpöpuhallin toiminnassa Kreikassa Asprovállan leirintäalueella, sateen vuoksi nyt teltassa. Lämmin ilma puhallettiin vesivanerista tehtyyn kehikkoon, jonka päälle aaltopahviprässit aseteltiin niin, että kuivausilma kulki pahvin reikien läpi. 6.4. MK

heräävänsä silloin kun päättää, eikä systeemi ole vielä koskaan kuulema pettänyt. Okay. Tilasimme herätyksen kello viideksi.

Aamulla 5.15 katsoin kelloa ensimmäisen kerran. Ihmettelin kun herätyskellomme ei ollut "soinut". Päätin velttoilla puoli kuuteen asti. Puoli kuudelta Maurikin alkoi heiluttaa silmäluomiaan. Totesimme ääneen herätyskellon soimattomuuden, jolloin Ilkka ilmoitti kyllä olleensa hereillä, muttei raaskinut herättää meitä. Silloin Mauri aloitti päivän huulien sarjansa: "Kyllä vieteriherätyskello olisi ollut parempi, se ei selittele." Kävin

heti aamutuimaan hiekkaisella merenrannalla keräämässä alle 5 cm mittaisia kasveja. Aika moni oli jo kukassa. Löytyi sienikin, *Coprinus*.

Mauri ryhtyi vedenkeittopuuhiin ja Ilkka kävi hakemassa bensiniä kuivuriimme. Aamupalan (näkkileipää, hilloa ja munia) lisäksi joimme kuka kahvia, kuka teetä. Kuivuri käynnistettiin. Oli alkanut sataa pikku hiljalleen. Suhteellinen kosteus koko yön oli varmaan

100 % ja se näkyi kaiken kosteutena myös teltassa. Nyt kuivuri surraa ja prässätään aamun keruita: Mauri kuvaa muhkurarunkoisia plataaneja.

6.4. kello 13 tapahtui lähtö. Koko aamun satoi ja telttä pakattiin litimärkänä pussiin; melkoisesti muutakin kamaa kastui. Kasveja jouduttiin ottamaan sisälle, niitä on nyt 2 laatikollista niin sanottuja kuivia + prässissä jotain. Prässit ovat myös sisällä. Takatila on aivan täynnä kattoa myöten, ja takapenkin vasen puoli niin täynnä, ettei ikkunasta näe ulos.

Aivan lähellä oli päärynätarha. Puut aloittelivat kukintaa ja niiden oksat olivat taivutetut litteiksi aidoiksi. Mauri tahtoi kuvaamaan, ja pysähdyimme. Omistaja sattui paikalle; hän ei osannut sanaakaan muuta kuin kreikkaa, mutta hyvin tulimme juttuun. Mies näytti ylpeän omistajan elein puutarhaansa; hän viljelee omenaa, päärynää, persikkaa ja viinirypälettä, persikat tulevat kilon painoiksi. Myös persikat oli taivutettu

Kreikan Kavála on tärkeä satama-kaupunki. 6.4. PU.

aidaksi välien muokkauksen ja oksien sitomisen vuoksi, oksat eivät sitomatta kestä. Tarha oli maan puolelta suojattu sypres-siaidalla. Mauri kuvasi omistajaa ja minua omenapuitten keskellä. Sympaattinen herra, kun kerroin olevamme Suomesta, hän mainit-si Kekkoson nimen, ja tiesi vielä Helsinginkin. (PU)

TURKKI

9.4. Lähestyessämme Istanbulia päätimme pysähtyä vielä kerran, kun eteemme aukesi pitkä, suora alamäki ja sen äärellä istutettua *Pinus halepensis* -metsää. Mauri kuvasi, Pertti keräsi kasveja painanteesta lammikon ääreltä, Ilkka kiersi tienvartta ylöspäin ja metsään. Vanha ukko köpitti mä-keä ylös nähdessään automme pysähtyvän ja auliisti keräsi minulle *Senecioita*, nähdessään minun panevan niitä pussiini, kaiketi hän olisi toivonut palkakseen tupak-kaa. Paikka oli piikkilangalla ero-tettu metsäalue ja tiensuuntainen kapea vyöhyke, jossa tien puo-rella *Cupressusta* ja kauempana *Pinus halepensis*. Lajisto suurin piirtein samantapaista kuin edel-lisenä päivänä perusteellisesti keräämällämme alalla, *Veronicoi-ta*, *Senecioita*, *Medicago*, *Papilio-naceaeta*, *Anemone*, *Tragopogon* (tai *Scorzonera?*), *Ornithogalum*, *Cerastiumeja*, *Stellaria media*, ja niin edelleen.

Palaillessani autolle pysähdyin vielä keräämään jonkin *Geraniu-min*. Nostaessani pääni, silmiini osuivat punainen VW tulossa mäkeä ylös ja iso mersu menossa

Euroopanpuoleinen Turkki on laa-jalti metsätöntä viljelymaisemaa, jossa on vain yksittäisiä puita; tässä omenapuu misteleineen. Tekirdağ, 9.4. PU.

mäkeä alas. Aivan kohdallani ne iskivät ilkeästi yhteen. Etupääät painuivat alas ja perät kimmahti-vat ylös, lasipalat ja koristelistat lentelivät kuin joissakin televisios-sa näkemissäni filmeissä ikään.

Mersusta nousivat, kumma kyllä, ihmiset ulos välittömästi, mutta vilkaistuaan VW:iin päästivät pahan huudon, verta. Siitä au-tettiin ulos tajuton mies. Astuin jonkin askeleen jo kohti autoja, mutta käännyin sitten omalle autolle. Metsänvartija, jonka olin aikaisemmin nähnyt metsässä, viittasi meitä lähtemään, minkä teimmekin hienoisen alakuloisuu-den vallitessa. Liekö meissä ollut eräässä mielessä hiukan syytä, ihmiset tuijottivat meitä, jotka kumman auton vaiheilla kaive-limme maasta jotakin ja olimme merkillisen vaaleita tämän tuman kansan joukossa. (IK)

9.–11.4. Istanbul. [Istanbulissa otin yhteyttä sisareni pitkäaikai-seen kirjeenvaihtotoveriini Yusuf Ertunga, joka kutsui meidät asumaan kotiinsa ja muutoinkin auttoi kaikessa mahdollisessa.]

Isäntinämme toimineilla assyria-laisilla pojilla oli juuri parhaillaan tenttikausi meneillään, mutta siitä huolimatta he kuluttivat paljon aikaa vuoksemme. Ensimmäise-nä iltana Yusuf kulki kaupungilla kanssamme ollen poissa kolme tuntia kestäneestä suullisesta preppauksesta. Toisena päivänä hän sentään vähän luki kirjalli-seen tenttiin, joka oli iltamyöhällä. Meillä oli vähän vaikeuksia ja hieman kinaa hänen kanssaan kysymyksestä, kuka maksaa viulut, mutta me jäimme aina toi-seksi. Hän vain totesi: "In Turkey guests pay nothing", tai "Money is not important". Pääsimme itse maksamaan vain yökerhokeikan, yhden aterian ja postimaksut. Eipä juuri muuta, ei aterioita, yöpaloja, taksimaksuja, lauttalip-puja. Emme muuta juuri voineet tehdä kuin vain toivoa, että Yusuf

tulisi Suomeen, jossa voisimme osoittaa vastaavaa vieraanvaraisuutta.

Tuo Yusufin koti oli aikamoinen elämys. Kun saavuimme sinne ensi kertaa peruutettuamme hotellihuoneen, kävi mielessä ailahdus, oliko tullut tehdyksi viisaasti. Tällä hetkellä Yusuf astui yksin huoneistossa, joka oli hammasklinikan ja proteesilaboratorion huoneiston yksi osa. Hänen äitinsä oli Elazigissa muiden lasten luona. Huoneiston vuokra oli ilmeisesti aika kallis, en oikein saanut tarkkaa kuvaa. Vetoisa, meikäläisen kaltainen lämpökamiina, puulattiat, (itämainen) iso matto, heikot valot ja sänkyinä varsinaiset seslongit: lyhyet,

Büyükdere'n kaupunginosaa Istanbulin pohjoisreunalla. 10.4. MK

leveät ja pehmeät. Eteisen takana oli vessa, ei lavuaaria ja vettä tuli – heikolla paineella – kello 4 ja 18 välisenä aikana, muulloin vedenjakajat pitivät vapaata. Vessanpytylle ei tullut istuttua. Keittiö oli melkein samanlainen koppi, lavuaarilla. Molemmista oli avoin ikkuna suoraan talojen väliseen parin neliön kanavaan. Huoneistossa oli myös muita asukkaita: eilen iltapäivällä huomasin niskani kutiavan ja illalla todettiin, että selkäni ja niskani olivat aika täynnä punaisia paukamia, vähän kuin hyttysen puremia. Olivatkohan sitten kirpun, lutikan vaiko jonkun muun aikaansaannoksia, mutta vuodetta eniten epäilen. Lakana ei ollut kovin puhdas (aluslakana oli erillinen, päällyslakana neulottu reunoistaan täkkiin kiinni ja varmasti useasti käytetty). Mielenkiintoinen kokemus, vaikka pesu

jäi kehnolle, suolen tyhjennys piti tehdä metsässä ja pahkurainen niska ja selkä vähän syyhyävät, valinta oli oikeaan osunut.

Istanbulin liikenne olisi oma lukunsa sinänsä. Suunnittelimme filmin ottoa siitä, mutta se olisi tainnut olla liian hankalaa. Autot seilasivat, miten parhaiten pääsivät, soittelivat torvea ja pysähtyivät mihin vain. Bussi pysähtyi keskelle katua, samoin taksit. Ja takseja oli paljon. Kaikki entisiä amerikanrautoja, niin huonon näköisiä, että on aivan käsittämätöntä, miten ne voivat pysyä koossa. Illalla vain osa autoista käytti valoja. Jalankulkijat kulkevat mistä vain autojen väleistä, viistoon liikennettä vasten katujen yli. Liikenne kulki sangen hitaasti. Takseja oli kahdenlaisia, meikäläisen kaltaisia ja sellaisia, jotka aja-

► Bosborin salmen rantakadulla. Salmi ylitettiin lautalla – siltoja ei vielä ollut. 11.4. PU.

▼ Viinitarha tarvitsee kevään hoitotöitä. Hereke, 11.4. PU.

▼▼ Turkki on tunnettu kevään sipulikasveista – iso niitty kesälumikelloa (*Leucojum aestivum*). Hendek, 12.4. MK.

vat tiettyä reittiä ja ottavat ihmisiä matkan varrelta niin paljon kuin kyytiin mahtuu. Kuski vain huuteli reittinsä nimeä tai ihmiset kadulla kysyivät mihin menee. Näiden taksien hinta oli halpa: Taksimista Osmanbeyhin 1.25 liiraa/henkilö [n. 50 snt]. Yöllä ei ole eri taksaa.

12.4. Saavuimme 15.45 Korun motelliin, joka sijaitsi metsäisellä seudulla aivan ylätasangon reunalla. Motelli on tehty puusta, valtavista pyöreistä hirsistä; näkee, että olemme metsäalueella. Koristeina on komeita taulukääpiä pillistö ylöspäin. Saimme kolmen hengen huoneen, joka oli kuin meitä varten suunniteltu. Ikkunan alla kulki nimittäin 3 m pitkä leveä lämpöpatteri, joka oli aivan kuumaa. Panimme prässit sen päälle kuivumaan. Auton saimme ajettua aivan ikkunan alle ja nostelimme tavarat suoraan sisään ikkunasta. Kävimme syömässä tosihyvän aterian: tomaattikeitto; lampaanpotka (paistettu taas avotulella erittäin maukkaaksi), salaattina tomaattia, kurkkua, persiljan tapaista, 2 oliivia ja – ensimmäis-

◀ Turkissa kasvaa kymmeniä orholajeja, tässä kaksi Istanbulin itäpuolelta. Hereke, 11.4. MK, PU.

▲ Anatolian ylängön länsireunalla, metsän aluskasvillisuudessa on läpipääsemätön pensaikko turkinalppiruusua (*Rhododendron ponticum*). 850 m, Bolu, 12.4. MK.

tä kertaa – vihreää paprikaa. Ilkalla ja minulla on joko herkkä suuvärkki tai saimme sangen karvaat palat, mutta kyllä melkein itkuksi pisti, kun muutaman palasen maistoi. Mauri sen sijaan söi paprikoita kuin salaatin lehtiä. Leivät olivat sämpylöitä, juomana mineraalivettä ja erinomaista pu-

naviiniä (turkkilaista). Jälkiruuksi kahvia, ensimmäistä kertaa kuparisista kaatimista sarajevolaiseen malliin. Söimme 2 malariapilleriä ja lähdimme käyskentelemään lähistölle kasveja keräämään. Sitten alkoi yhdistetty pilleri- / viini-humala. Ei niin paljoa horjuttanut, mutta kaikki näkyi vähän sameana ja olo oli sangen kummallinen. Teimme kuitenkin pari hyvää löytöä: valkovuokkoa pienen joen savisehkolta rannalta tammien, lepän, pähkinän ja *Cornus masin* alta. Seuralaisina mm. *Mercurialis perennis*, *Cyclamen*, *Primula vulgaris*, *Scilla*, *Helleborus*, *Fragaria*, *Corydalis*, *Viola* (näytteet on). Ei vuokkoa kyllä paljoa ollut. Lisäksi Ilkka metsässä rähmiessään (ei kuitenkaan "humalan" vuoksi) löysi tryffelini. Pyökin(?) kannosta löytyi ensimmäinen tuore kääpä. (PU)

14.4. Yozgat. Iltapimeällä saavuimme hotelli Saylorariin, mistä järjestyi kolmen hengen huone.

Yrittäessämme purkaa kattokuorma meille kiivaasti vakuutettiin, että paikka on täysin luotettava, koska poliisi partioi kaiken yötä. Seriffejä astuskelikin kadulla suuret määrät ja kun hotelli – turkiksi otel – näytti olevan kaupungin keskustorin laidassa, niin päätimme tällä kertaa luottaa virkavallan tukemaan kansalaisten rehellisyyteen. Tavarat jätettiin katolle, mutta kuitenkin autosta kannettiin vakiovarustukseksi käynyt kuorma: matkalaukut, salkut, kamerat, mankka ja jotain muuta. Sen minkä nyt kolme miestä jaksaa kerralla kantaa.

Muuten, täkäläisillä teillä ei ole pimeässä mitään herkkua ajaa autoa. Joissain harvoissa paikoissa hämmöttää ilmeisesti auringon haalistama keskiviiva, useimmin ei, puhumattakaan tien reunan merkitsemisestä. Tienkorjaustöihin tarvittavat hiekkakasat saatavat olla hämmästyttävän paljon ajoradalla ja asfaltti reunoiltaan

vaihtelevassa määrin hiekan alla. Lisäksi vielä tien kaltevuus on yllättäen miten päin vain. Kiirehtimisestämme huolimatta jouduimme ajamaan satakunta kilometriä aivan pimeissä. (MK)

15.4. Yozgat – Sivas. Siitä huolimatta, että aloitimme päivän varhain, teet juotiin jo puoli kahdeksalta (muuten olivat käsittämättömän halpoja, 35 kurusta = 10 penniä [14 snt] kuppi!), kesti 220 km:n ajaminen silti kello yhteen asti, vaikka emme pysähtyneet kuin pari kolme kertaa, silloinkin vain tuokioiksi. Maisema oli lähes koko ajan tuota kumpuilevaa, paikoin eroosion nakertamaa ja uurtamaa yläköä; liikuimme jonkun sata metriä

Ankaran Bulvar Palace -hotellin pihalla kasvinäytelaatikat valmiina vietäviksi Suomen suurlähetystöön Helsinkiin lähetettäväksi. 14.4. MK

kilometrin yläpuolella. Joskus laskeuduttiin jokirantaan, mutta varsinaista tasankoa ei juuri ollut. Tie kulki pääasiassa viivasuorana. Oikeastaan koko tienvarsi oli viljeltyä. Toukotyöt ovat vasta alullaan, kyntöjä joko traktoreilla tai härkäpareilla tehtiin monin paikoin. Vallitseva traktorimerkki on Massey-Ferguson, hyvänä kakkosena Fordson, pari Fiatiakin näkyi. Mutta vallitseva kyntäjä on kuitenkin härkäpari. Noin 3 m

Turkkilaisen kylän tuntee minareetista. Hendek, 12.4. PU.

pitkällä aisalla härät on kytketty kulkemaan rinnan, ja aisan keskivälistä lähtee puu, jonka päässä on kulmaan asetettu tavallisesti puinen aura. Tahti on verkkainen, väliin niin kyntäjä kuin härätkin asettuvat auransa viereen lepäämään. Vastaavalla systeemillä rakennettu ja toimiva lana näkyi myös olevan liikkeellä pellolla. Syysviljaa oli aika vähän verrattuna paljaisiin peltoihin. Laidunta on kohtalaisesti, ja kyllä tienvarressa lammas-, vuohi-, lehmä- ja aasi-laumoja näkyikin.

Näimme tänään aika paljon lintujakin, vai oliko kasvillisuus niin yksitoikkoista ja niukkaa, että tuli nostettua katse joskus tienvarsikedoista ylös. Eräällä pellolla asteli viisi kattohaikaraa, ja harjalintuja näyttäytyi kahdesti. Kerran tien varresta keksittiin kaksi ilmeistä isotrappia ja muutaman kukkulan yllä kaarteli 18 korppikotkaa (*Gyps fulvus*), ilmeisestikin sieltä olisi löytynyt haaska. Korppikotkia näkyi useammassakin paikassa, kerran pystyin määrittämään kaksi partakorppikotkaa

Anatolian ylängön keskosissa laaksoissa tehtiin toukotöitä: kynnäjä lepää juhtiensa kanssa. Sivas, noin 1 350 m, 15.4. PU.

(*Gypaetus barbatus*). Harakoita oli edelleen runsaasti, samoin naakkoja. Pelloilla oli melkoisia kottaraisparvia, ilmeisesti muuttavia, sillä ei täällä ole pesimisen sopivia koloja, kun ei ole puitakaan. Kivitaskuja (eivätkä kaikki meikäläistä *Oenanthe oenanthe*) näkyi runsaasti. Pellonreunuksen poppelikossa oli *Parus lugubris*.

Onneksi Sivasiin saavuttuamme tajusimme, että yritys seuraavaan yöpaikkaan Erzincaniin olisi ollut hulluutta ja jäimme tänne, hotelli

Köghiin. Täällä nyt illalla istumme neljännessä kerroksessa katsellen näköalaikkunasta kaupungin harmautta, vuolaana ropisevaa sadetta ja välähteleviä salamoi- ta. Tunnelmaa lisää myös jylinä taivaalta. Ihmiset kadulta ovat kaikonneet, mutta autojen torvet silti soivat. (PU)

16.4. itään Sivasista. Mauri ja Pertti päättivät äänittää mullahin laulun viime yönä. Siitä syystä kyseltiin jo eilisiltana hotelli Kögkin ravintolassa, mihin aikaan esitys tapahtuu. Ilmeisestikin ravintolan teehuoneen tarjoilija villapaidassaan oli kielitaitoisin henkilökunnasta, sillä hän tuntui oitis ymmärtävän, mitä halusimme. Saimme selville, että Koraanin luku tapahtuisi aamuyöllä kello 3. Mauri päätti toimia herätyskel- lona tällä kertaa ja hän kertoikin

◀ **Lumilaikkuja 1 400 metrissä. Metsää ei ole, vain poppeleita rivissä laaksonpohjan joen rannoilla. Toukotyö jatkuu pellon lanauksella. Sivas, n. 1350 m, 15.4. PU.**

▶ **Kuivemmillä rinteillä on vuohilaitumeksi sopivaa tammipensaikkoa. Sivas, n. 1 350 m, 15.4. PU.**

heränneensä klo 2.15. Kolmen aikaan hän rävytti valot huoneeseen, mutta esitys vain ei tuntunut alkavan. Vasta klo 3.50 laulu alkoi kestääkseen kymmenen minuuttia. Laulua säestivät kukot, koirat ja vossikkahevosten kavioiden kapse. Auton pörinät olivat ei-toivottuja lisä-ääniä, eivät ainakaan alkuperäiseen tunnelmaan kuulu- via.

Aamuherätys oli sitten kello 6. Vähän ennen seitsemää tuli boy hakemaan laukkujamme, jotka

veimme autotaliin ja palasimme vielä aamupalalle: lasi teetä, juustoa, leipiä, voita ja hunajamansi-koita. Hotellihuoneemme maksoi, kaiken kaikkiaan prosentteineen 128 liiraa [n. 50 €], aamiainen 28 liiraa [n. 11 €].

Matka jatkuu nyt edelleen halki viljeltyjen laaksojen. Matalat vuoret ovat rapautuneet pyöreiksi soraläjiksi, joiden lakikin on usein raivattu pelloksi. Toisinaan kuitenkin laella on niin paljon karkeampaa soraa, että se on jäänyt pelkästään laitumeksi tai jyrkemmällä kohdilla vesi on uurtanut syvät kurunsa lähes kasvittomaan soraan. Sateen jäljeltä pelloilla on nyt vettä lammikoina. Talot ovat muuten jo eilen muuttuneet taas hieman tyyliltään, kiveä ne lienevät, mutta ulkoseinät on rapattu savella. Katot ovat tasakattoja, tyyli, joka on yleinen kaakois-Turkissa. Kylissä on kiviaitoja ja paju- ja poppeli-istutuksia.

Jossain on poppelit lehdestetty ja sivuhaarojen kyhmyjen varaan on haikara laatinut pesänsä noin 15 metrin korkeuteen. Kylien välissä on maisema, kumpuileva lakeus, puuton silmäkantamattomiin, siellä täällä näkyy jokin yksinäinen lehdetön, kituva pensas. Pellot ovat juuri päässeet oraalle. Märkinä nuo pellot tuntuvat melko vaikeilta kulkea, varmasti kenkiin jäisi valtavat kura-anturat heti ensimmäisten askelten jälkeen. Tie on suora, paikoin kuoppainen. Pikku kaupunki, jossa ulkoreunalla harmaita linnamaisia kivirakennuksia, kaupungissa valkeaksi rapattuja matalia rakennuksia, jotka täynnä pikku liikkeitä iloisen sinisine ikkunautoineen ja punaisine, aaltoilevine tiikattoineen. (IK)

17.4. Kizincanista Erzurumiin.

Noin 65 km päässä pysähdyimme erään savimajakylän kohdalle valokuvaamaan kylän poppelikon

komeita mustavarisyhdyskuntia. Silloin koko kylällinen, miespuolisia tietenkin, ryntäsi paikalle ja he halusivat tulla valokuvatuksi. Otimme toki. Sitten meitä alettiin vikitellä teelle: caj, caj... Peruutimme vähäisen teehuoneen pihaan, lukitsimme ovet ja Ilkka jäi autoon. Meidät vietiin riemusatossa teehuoneeseen, kättilimme kymmenkuntaa ihmistä ja heti istuuduttuamme saimme nousta ylös ja meidät opastettiin sivuhuoneeseen, joka ilmeisesti oli joku kylän toimisto. Siellä oli korkea virkamies muutaman apulaisensa seurassa. Joimme teetä ja keskustelimme henkevästi. Kuulimme muun muassa miehen kierrelleen Euroopassa, hän kertoi edelleen paikan nimet ja oman nimensä. Keskustelun kävimme tietenkin

Anatolian ylängön itäosan karuja maisemia verhoaa hyvin harva, matala katajapensaikko. Zara, noin 1 300 m, 16.4. PU.

turkin kielellä. Joimme kaksi lasillista ja lähdimme. Yritimme maksaa, mutta se ei onnistunut. Kiittelimme kovasti. Menimme autolle, jossa Ilkka oli saanut teekupillisensa ja virkamiehen nimen ja osoitteen. Lupasimme poiketa paikalla palatessamme, ja osoitteeseen ilmeisesti sisältyi lupaus kuvista. Kumarreltiin ja lähdettiin.

Toinenkin pikku episodi sattui hieman ennen tuota kylää. Pikku kylässä Mauri yhtäkkiä jarrutti voimakkaasti. Auton eteen juoksi kana, joka oli vähällä jäädä alle. Kana pysähtyi keskelle tietä ja auto pysähtyi. Ilkka avasi oven mennäkseen ajamaan kanan pois. Mutta palasi heti sisälle ja ilmoitti, että kukko on tulossa karkottamaan kanan. Mutta mitä vielä, kana lyyhistyi keskelle tietä, kukko suoritti pikaisesti suvunjakamiseen liittyvät kuviot ja poistui maatiaiskukon ylväydellä paikalta. Kanakin saatiin väistymään, vaikka taisi se olla vähän pyörällä päästään. Lähitalon ikkunassa nuorehko naisihminen katseli, nauraen leveästi. (PU)

17.4. Erzurum. Saavuttuamme puolilta päivin Erzurumin kaupunkiin, meillä oli tilaisuus tutustua sen elämään. Teimme melkoisen kävely- ja kuvausretken keskikauptungilla, ehkä hivenen pitemmän kuin suunnittelimme – vieraassa paikassa kävelee helposti harhaan. Retki oli hyvin mielenkiintoinen. Näimme, kuulumme ja haistoimme meille uusia asioita. Kuten tavallista näissä idän kaupungeissa ihmisiä oli tungok-

seen asti. Kaupustelijat huutelivat räikeimmillä äänillään tavaroitaan mainostaen. Ruokatavarain käsittely epähygieenisyydessään oli kaiken mielikuvituksemme ulkopuolella. Jätteet ja saasta peittivät kadun pinnan. Käsityöläisten kujat, erikoisesti peltiseppien kuja, olivat koristeellisia ja vaikuttavia. Suuri määrä kuvia otettiin. Kiusana vain olivat pojannaskalit, jotka välttämättä vaativat päästä likaisine naamoineen joka kuvaan. Ei auttanut kuin tähtäillä väärään suuntaan ja sitten nopeasti kääntyä haluamaansa kohdetta päin ja heti laukaista. Useimpien lasten kasvot olivat lievästi sanoen sangen mustia. Kyllä poliisi aika ajoin hätisteli kymmenpäistä lapsilaumaa kintereiltämme, mutta se helpotti vain hetkeksi. Seuraavalla kadulla heitä oli monin verroin enemmän.

Mutta eivät aikuisetkaan voineet hillitä uteliaisuuttaan, vaan kymmeniä ja satoja kertoja meidän oli selitettävä heille mistä kaukaa olimme. Ilmeistä näki, että Finlandiya ei sanonut kysyjälle mitään. Kauppakujat olivat likaisia, me-

Kohtaamisia idän valtatiellä. Zara, noin 1 300 m, 16.4. PU.

luisia ja täynnä kansaa, mutta pienet sivukujat olivat vielä eri asia. Uskomatonta, että tuhannet ihmiset syntyvät, elävät ja kuolevat näissä ympäristöissä näkemättä juuri mitään muuta. Surkeita rampoja kerjäläisiä oli jonkin verran. On kuitenkin sanottava, että kerjääminen ei ole ollut kovin yleistä tähän mennessä, ainakin turkkilaisilla tuntuu olevan oma ylpeytensä ja arvokkuutensa. Ehkä he ovat hyvin köyhiä meikäläisen mittapuun mukaan, mutta hyvin ystävällisiä. Toistaiseksi emme ole havainneet vähintäkään vihamielistä elettä.

Ruokailemassa kävimme läheisessä kansankuppilassa, aterian hinta kolmelta 24 liiraa [9,5 €], sen jälkeen turkkilaiset tuplakahvit hotellimme Polatin seurusteluaulassa 10 liiraa [4 €]. Täällä ei ruokapaikoista tahdo saada muuta juotavaa kuin kraanavettä, mitä herkkua emme ole maistaneet emmekä maista. Teehuoneesta saa vain teetä,

ja turkkilaista kahvia saa kyllä helpommin ulkomailla kuin Turkissa. Ihmettelemme mahtaako olla tyystin ei-turkkilainen keksintö koko juoma. Hotelleissa ja oikein suurissa ravintoloissa tietenkin pystytään täyttämään kaikki turistien toiveet. Tee on kyllä hyvää, ja sitä tarjotaan mielenkiintoisista suppusuisista pienistä lasista pienellä teevadilla ja pieni lusikka pystyssä lasissa. Sellaiset matkamuistot aiomme ehdottomasti paluumatkalla hankkia ja suuret paketit turkkilaista teetä.

Olemme nyt saaneet olosuhteiden pakosta pari helppoa päivää, kun yöpaikat ovat olleet hieman liian lähekkäin päivämatkaa varten, mutta selvästi liian pitkät, että jonkin olisi voinut jättää väliin. Nimenomaan näillä seuduilla meillä ei ole halua ajaa pimeässä. Se on niin sanoaksemme, vastoin paikallisia hyviä tapoja, emmekä haluan asettaa lähimmäisiä kiusaukseen, mikä kuulema joskus käy ylivoimaiseksi öiseen aikaan. Rosvovusta harjoitetaan täällä ammattina vielä jonkin verran.

Automme yöpyy ulkona hotellin pääsisäänkäytävän edessä ja kaikki arvokkaampi tavara on kannettu sisään, vaikka Suomesta lähtiessämme emme uskoneet viitsivämme ja voivamme sitä joka yö tehdä. Mutta maassa maan tavalla, ja nyt se alkaa jo tuntua lähinnä luonnolliselta. (MK)

Itäturkkilainen kylä. Metsää ei ole, polttoaineena käytetään karjanlantaa. Tahir, 2 150 m, 18.4. MK.

